

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀԵՏՔՈՎ

Գլ. Գ.

Հետևեալ կիւրակի Մէկսուէլի եկեղեցին աւելի ևս լիքն էր և ժամաւորները աւելի լուրջ կերպարանք ունէին։ Պատուով Մէկսուէլ ամբողջովին բռնուած էր աղօթքի զգացումով և նորա աղօթքի ջերմութիւնը զմայլեցուցիչ ազդեցութիւն էր անուամբ ժողովրդի վրայ։

Ժամից յետոյ Հենրի Մէկսուէլ խնդրեց խմբի անդամներին հաւաքուել դարձեալ խորհրդակցութեան համար, նաև այն անձանց, որոնք կը կամենային միանալ այդ խմբին։

Երբ նա ներս մտաւ, ընթերցարանը արդէն լիքն էր։ Այս անգամ հաւաքուել էին շատ երիտասարդներ. Մէկսուէլ առանձին սիրով վերաբերուեց այդ նոր հիւրերին։

— Իմ երիտասարդ բարեկամներ, — ասաց նրանց պատասխարը, — ի սրտէ ուրախ եմ ձեզ այստեղ տեսնելու համար։ Ձեր միանալը մեր ուխտին առանձնապէս գնահատելի է. դուք կեանքի ապագայ մշակներն էք. ինչ որ դուք մտցնէք կեանքի մէջ, նրանով էլ առաջ կը դնայ կեանքը. տեսէք, չլինի թէ դուք աւելի պղտորէք կեանքի առանց այն էլ տղմոտ վտակը։ Ձեր բնաւորութիւնը դեռ ևս կազմակերպուած չէ. ձեր հոգին փափուկ է և ենթարկուող. երիտասարդ սիրտը եռում է, ինչպէս հալած մետաղ. Հետևեցէք ինքներդ ձեզ։ Երբ ձուլում են զանգակը, հալած նիւթի վրայ աւելացնում են արծաթ, ազնիւ մետաղ. եւ որչափ աւելի է ածուած զանգակի մէջ ազնիւ մետաղ, այնչափ աւելի մաքուր, զօրեղ և հաճելի է նրա ձայնը։ Այլատեցէք, որ ձեր հոգու ձայնը ամբողջ կեանքում պարզ և ներդաշնակ լինի. աւելացրէք նրա վրայ որչափ կարելի է ազնիւ մետաղը, աւետարանական արդարութեան ու սիրոյ մաքուր լոյսը։ Երանի է ձեզ, եթէ կը գնաք Քրիստոսի շաւղով։ Այդ ճանապարհի վրայ ոչ մի

բարի սերմ չէք կորցնի:

Երիտասարդ ունկնդիրները խոր զգացուած էին այդ խօսքերից: Իմբի միւս անդամները ջերմագին ողջունելով նրանց, իրենց խոստումը կատարելու կարողութիւն էին ցանկանում:

Սկսուեցաւ մտքերի փոխանակութիւն. խօսում էին անցկացած շաբաթուայ մասին, խորհրդածում էին ապագայ անելիքի մասին: Ամէնքի համար էլ դեռ շատ մութ խնդիրներ կային:

Պարզ երևում էր, ինչքան էլ տարօրինակ լինի այդ, որ քրիստոնեայ հասարակութեան մէջ քրիստոնեայ լինել, Քրիստոսի շաւղով ընթանալ, իր գործողութիւնների մէջ բացառապէս նորա ուսմամբ առաջնորդուել՝ զարմանալի դժուար բան է եղած, մեծամեծ անյարմարութիւններով, զրկանքներով, նոյն իսկ տանջանքներով և ուրիշ կերպ մտածողների կողմից հալածանքներով շաղկապուած: Ամէնքը համաձայն էին, որ Քրիստոսի վարդապետութեան համեմատ ընթանալը առօրեայ կեանքում ամենակարեւոր բանն է, բայց պահանջում է աւետարանական արդարութիւն և նրա ըմբռնումն, որ դեռ իրենցից շատերը չունէին:

Ժողովը փակուեց աղօթքով. ամէնքը ցրուեցին՝ հաղորդելով միմեանց իրենց կրած դժուարութիւնների մասին, փոխադարձ քաջալերութիւն փնտռելով: Մնացին պաստոր Մէկսուէլ և Ալէքսանդր Պաուէր՝ երկաթուղային արհեստանոցների կառավարիչը:

— Մի խնդիր ունեմ ձեզ մօտ, — սիրելի պաստոր, — ասաց Պաուէր: Իմ ձեռքի տակ արհեստանոցներում աշխատում են հարիւրաւոր արհեստաւորներ: Դրանք բոլորն էլ սովորած երիտասարդ մարդիկ են, մի քիչ և կարգացած, սակայն նրանք համարեաւ բոլորովին անտեղեակ են կեանքի գլքին, Աւետարանին: Ծանօթացրէք նրանց այդ գրքին, հետաքրքրեցէք նրանց Քրիստոսի աւետարանի խօսքով: Ես կարծում եմ, որ արհեստանոցների տէրերի պարտականութիւնն է, իրենց ծառայողներին բացի լաւ

բնակարաններ, բաւարար ապրուստ մատակարարելուց, ամենից առաջ հոգեպէս բարձրացնել նրանց: Ես մի մեծ ծրագիր ունեմ: Դուք, սիրելի Մէկսուէլ, աւելի քան որ և է մէկը կարող էք օգնել ինձ այդ բանում: Ես պէտք է խնդրեմ ձեզ, որ վաղը գաք ինձ մօտ՝ արհեստանոցները և խօսէք արհեստաւորների հետ: Դուք կարող կը լինիք աւելի մօտենալ նրանց, քան ուրիշ մէկը:

— Շատ լաւ, ես կը գամ, — պատասխանեց Մէկսուէլ: Հետեւեալ օրը երեկոյեան դէմ նա գնաց Պաուէրի գրասենեակը, որ արդէն սպասում էր նրան: Կառավարին ասաց.

— Գնանք, ես ցոյց կը տամ ձեզ, թէ ինչ եմ մտադիր անելու:

Նրանք անցան մեքենաների բաժանմունքը և ներս մտան մի շատ ընդարձակ սենեակ:

— Անցեալ շաբաթ իմ տուած խոստումից յետոյ, ասաց Պաուէր, — զանազան ծրագիրներ եմ սկսել կազմել: Ես ուզում եմ այստեղ սեղաններ դնել, անկիւնում, որտեղ գոլորշու խողովակներն են, տեղ պատրաստել սուրճ եփելու համար: Ես կամենում եմ գործաւորներին յարմար տեղ տալ, որտեղ կարող լինին նախաճաշել. իսկ շաբաթը երկու երեք անգամ նրանց կէս ժամով շուտ կարձակեմ, որպէս զի նոքա կարողանան միմեանց հետ փոքր ինչ խօսել: Այդ մի քիչ կը քաղցրացնի նրանց կեանքը և հոգու թարմութիւն ու աշխոյժ կը տայ: Բացի դրանից գործաւորների նկատմամբ ուրիշ մտքեր ևս ունիմ, ինչպէս առաջ ասացի ձեզ: Մեր բանւորները համեմատաբար կը թուլան ստացած մարդիկ են. ես հարց տուի ինձ, «ինչ կանէր նրանց համար Գրիստոս իմ տեղը»: Նա կաշխատէր բարւոքել նրանց կեանքը, ինչպէս ֆիզիքապէս, նոյնպէս և հոգեպէս: Ճշմարիտն ասած, մենք շատ քիչ ենք հոգում մեր բանւորների մասին: Մենք նրանց վրայ նայում ենք իբրեւ մի բանող ուժի վրայ. հետեւում ենք, որ նոքա ճշտութեամբ կատարեն իրենց գործը, իսկ թէ ինչպէս են ապրում նրանք արհեստանոցից դուրս,

ունին արդեօք իրենց կեանքի մէջ պայծառ ընկերներ, այդ արդէն մեր փոյթը չէ: Մեր յարաբերութիւնները նրանց նկատմամբ սահմանափակուած են միմիայն դրամական հաշիւներով, առուծախսով, նրանցից վերցնում ենք ժամանակ և աշխատանք, փողը վճարում և դրանից դէնը չենք անցնում: Այն ինչ նրանք չէ որ մեր գործակիցներն են, մեզ հետ միասին մի ընդհանուր գործ են կատարում: Մեզք է նրանց մոռանալը: Եւ վերջապէս, ես կարծում եմ, աէրերի համար մեծ օգուտ է գործաւորների կեանքի մէջ լոյս սփռելը: Խելացի բարի խօսքը, եղբայրական անկեղծ կոչը դէպի զգաստութիւն, արդարութիւն, սէր առ Աստուած և առ մերձաւորը՝ կազնուացնէ ծառայողների սրտերը, կաւելացնէ նրանց դէպի գործն ունեցած եռանդը, կը մօտեցնէ և բարեկամական յարաբերութիւններ կառաջացնէ դէպի տէրերը: Տէրերն ու գործաւորները կը լինեն իբրեւ եղբայրներ, և ոչ թէ թշնամիներ, ինչպէս որ առհասարակ այժմ է լինում: Ես մտադիր եմ ապագայում ընդարձակել իմ ծրագիրը: Առ այժմ ես կը խնդրէի, որ դուք խօսէք բանւորների հետ, երբ նոքա աշխատանքից կաղատուին, ես կէս ժամով նոցա այստեղ կը կանչեմ:

Երբ սուրիշը հնչեց, գործաւորները դուրս եկան արհեստանոցներից. նրանք մօտաւորապէս երեք հարիւր հոգի էին:

Պառէր յայտնեց նրանց իւր ծրագրների մասին և ապա խնդրեց պատուիրին խօսելու բանւորների հետ: Հէնրի Մէկսուէլ ասաց մօտաւորապէս հետեւեալը.

— Սիրելի բարեկամներ, դուք այստեղ գործ ունիք մեքենաների հետ: Այն գիտութիւնը, որ ստեղծում և կառավարում է այդ մեքենաները, կոչւում է մեքենայագիտութիւն, որ պահանջում է մեծ հմտութիւն, խելք և զննողութիւն: Բայց կայ ուրիշ աւելի կարեւոր մեքենայագործութիւն, որ մեզնից աւելի ևս լուրջ մտածողութիւն, մեծ հմտութիւն ու գիտողութիւն է պահանջում: Այդ մեր կեանքի, մեր գործողութիւնների և ընթացքի՝

մարդկային սրտի գիտութիւնն է։ Մարդս ամենակատարեալ մեքենան է երկրի վերայ։ Նա պահանջում է ուշադիր հոգատարութիւն, մեծ խնամք իւր մասին, որպէս արտաքուստ՝ մարմնի, նոյնպէս և ներքուստ՝ հոգու պահպանութեան համար, և հոգու համար աւելի, քան մարմնի։ Պահպանեցէք այդ մեքենան, մի թողնէք, որ ժանդոտի, կեղտոտուի, անպէտքանայ։

— Դուք մեքենաների վերաբերեալ աշխատանքի համար ունէք որոշ կանոններ ու ձեռնարկներ, առաջնորդւում էք որոշ ծրագրերով ու գծագրութիւններով։ Մի մոռացէք յաճախակի նայելու և ստուգելու նաև ձեր ներքին աշխատանքի ծրագիրներն ու առաջնորդող կանոնները։ Այդ ծրագիրը ամէնքիս համար յաւիտենական և բարձրագոյն սիրոյ ու արդարութեան խօսքն է Փրկչի վարդապետութիւնը։ Ուսումնասիրեցէք այդ ծրագիրը, նորա համեմատ կազմակերպեցէք ձեր կեանքը, և դուք կը կերպարանափոխուէք գէպի լաւը, նոր մարդ կը դառնաք, կը գտնէք մինչև այժմ՝ անօգուտ տեղը վնասած ձեր երջանկութիւնը, կը դառնաք կեանքի բարդ կազմութիւնը հասկացող և հարկաւոր կերպով վարող ամենակատարեալ մեքենավարներ։

Ուկնդիրները դո՛ւ մնացին։ Դուրս գնալիս նրանք ամենայն յարգանքով գլուխ էին տալիս պատուրին։

Պառէրը ուղղակի հիացած էր։ Նորա երեակայութեան մէջ միառմի պատկերանում էին իւր ապագայ անելիքները բանւորների կեանքը արտաքուստ և ներքուստ բարեփոխելու համար։ Նորան երևում էր, թէ ինչպէս բացի պատտօր Մէկտուէլի քարոզներից, բանւորների համար կարգացւում են նաև դասախօսութիւններ այլ և այլ գիտական և հասարակական խնդիրների մասին։ Յայտնի պրօֆեսորներ և հասարակական գործիչներ կենդանի և դրաւիչ խօսքով մասնակից են անում բանւորներին իրենց մտքերին ու գիտութեան։ Ուկնդիրները ագահաբար լսում են արտասանուած ոգևորիչ և խելացի խօսքերը, նրանց միտքը սկսում է լրջութեամբ գործել, աւելի ու

աւելի հասունանալու Լաւ գրքեր կարդալու սէրը հետզհետէ աճում է նրանց մէջ. շատերի մէջ զարթնում է սէր դէպի գեղարուեստը, սկսում են երգել և նուագել այլ և այլ գործիքների վերայ: Երգեցիկ և երաժշտական խմբեր են կազմում, ընտանեկան համերգներ են կազմակերպում սեփական ուժերով: Գործաւորների բարքերը զգալի կերպով մեղմանում, ազնուանում են. չկայ այլ ևս կռիւ, կռախտ հայհոյանք. արբեցութիւնը վերանում է: Տանը, ընտանիքներում կարիքը բարձւում է. երեխաները առողջ, կուշտ և մաքուր սնունդ են ստանում. նրանց համար բացւում են պատշաճաւոր դպրոցներ, որտեղ ոչ մի տաղանդ չի կորչում, ոչ մի ընդունակութիւն չի խեղտւում:

Այս մտածմունքներից Պաուէրի հոգին փառաւորւում էր. ուրախ ժպիտը նրա դէմքից չէր հեռանում:

— Շատ ավստո, որ մարդիկ չեն ուզում հասկանալ, թէ որչափ պարզ է և ամենքին մատչելի ամենաբարձր և պայծառ ուրախութեան գաղտնիքը, — մտածում էր ինքն իրեն Պաուէր: — Հարկաւոր է միայն սրտով մի փոքր մօտենալ մարդկանց. իսկոյն թէ ուրիշների և թէ քո սրտի մէջ ջերմութիւն է առաջանում: Ես դեռ նոր ուզում եմ իմ բանուորների համար մի բան անել, և ահա արդէն ներքին ուրախութեամբ լցուած է սիրտս:

Մէկսուէլ վերադարձաւ տուն, իսկ Պաուէր գնաց իւր դրասենեակը պարապելու: Նորա սեղանի վրայ մի ծրար էր դրուած՝ «գրասենեակի վերատեսչին» հասցէով: Պաուէր բաց արււ ծրարը և սկսեց կարդալ: Բանից դուրս եկաւ, որ սխալմամբ էր այդ ծրարը իւր ձեռքն ընկել, այն ինչ դա ուղարկուած էր հաշուապահական գրասենեակի վերատեսչին: Այդ թղթով երկաթուղային ընկերութեան վերատեսչին ցոյց էր տրւում, թէ ինչպէս պէտք է պահել հաշիւները՝ եկամուտի ճշգրիտ թիւը ծածկելու՝ հետևապէս և աւելի քիչ հարկ վճարելու համար:

Պաուէր թուղթը ձեռքից վայր ձգեց: Ինչպէս վարուէր: Յայտնէր ուր հարկն էր և մերկացնէր գաղտնիքը. բայց այդ կընշանակէր զրկուել պաշտօնից ընդմիշտ: Այ-

նուհետև ինչո՞վ պէտք է պահէր իւր ընտանիքը, որ սովոր էր ճոխ ապրուստի, ունէր յայտնի դիրք հասարակութեան մէջ։ Բայց չէ՞ որ այդպիսի կեղծիքներ ուսման երևոյթ էին բոլոր խոշոր ընկերութիւնների մէջ, ինչո՞ւ հէնց ինքը պէտք է մերկացնէր այդ կեղծիքը։

— Այս անիծեալ թուղթը կը գնեմ նոր ծրարի մէջ, — ասաց նա ինքն իրան, — վրան կը գրեմ, «բացուած է եղել սխալմամբ» և կուղարկեմ ըստ պատկանելոյն։

— Եւ կարծում ես, որ Քրիստոս կարգարացնէր քո այդ մտադրութիւնը, — ասում էր Պատէրին ներքին մի ձայն։ — Հապա ուր մնաց քո խոստումը՝ հետևելու Քրիստոսին, յօժարութեամբ կրելու նորա խաչը։ Ի՞նչպէս կարելի է լռութեամբ անցկացնել, երբ մի ամբողջ ընկերութիւն խախտում է օրէնքը և տարեկան մի քանի հարիւր հազարի փնաս հասցնում գանձարանին։ Այդ գողացուած դրամով կառավարութիւնը կարող էր ամեն տարի նոր հիւանդանոցներ, տասնեակ դպրոցներ, գրադարաններ և թանգարաններ բաց անել։ Իսկ այժմ այդ գրամները լցում են մի քանի միլլիոնատէրերի անյատակ գրպանները։ Կարելի՞ է այդ գործը լռութեան տալ, առարկելով, թէ «դա ինձ չէ վերաբերում, ես պատահաբար իմացայ, իմ մասի հաշիւները մաքուր են»։

Պատէր տատանւում էր, ի՞նչ անէր, ի՞նչպէս վարուէր, որ այս խնդրում ևս Քրիստոսին հետևած լինէր։ Նա վարանման մէջ էր, մի կողմից՝ աւազակութիւն, կեղծիք և նրանց թագցնելը, միւս կողմից՝ պաշտօնից զրկուելու և ընտանիքի կարօտութեան քերկիւղը։

Սուրիչը հնչեց, մեքենաները դադարեցին, բանուորները ցրուեցին իրենց տները, իսկ Պատէր դեռ նստած էր իւր գրասենեակում։ Նա արձակեց իւր օգնականներին ու գրագիրներին, ասելով, Կարող էք գնալ, ես դեռ կը մնամ այստեղ, կարևոր գործ ունիմ։

Ուշ գիշերը, եթէ մէկը դրսից նայէր դէպի նորա գրասենեակը, մի տարօրինակ պատկեր կը տեսնէր։ Պատէր ծունկ էր չոքել, ձեռքով ծածկել աչքերը, նա աղօթում էր։

Հաւում էին ծանր հառաչներ։ Վերջումը նա ասաց.

— Ինձ է ուղարկուած. նշանակում է, այդպէս պէտք է. թող Աստուծոյ կամքը լինի։

Պատուէրի դէմքը խաղաղ էր. աչքերի մէջ վճռողականութիւն էր երևում։ Նա վերկացաւ և հաստատուն քայլերով գնաց դէպի տուն։ Նա ընտրել էր իւր ճանապարհը. պէտք է գնար Քրիստոսի հետքով։

Գլ. Դ.

Շաբաթուայ սկզբին Հռաքել Վինսլու գնաց Վերջինիա Պէջի մօտ՝ գլխաւոր փողոցի վրայ գտնուած նորաշքեղ ապարանքը։

— Ես եկել եմ Ձեզ մօտ, սիրելի Վերջինիա, խորհրդի, — ասաց Հռաքելը. — չգիտեմ ինչ կերպ անեմ։

— Բանը ինչո՞ւմն է։

Հռաքելը հանեց գրպանից մի նամակ և տուեց ընկերուհուն։ Նամակը «օպերայ կոմիք»ի վերատեսչից էր։ Վերատեսուչը հիացած էր Հռաքելի ձայնով, նորան բեմական փայլուն ապագայ էր նախատեսում և հրաւիրում էր իւր խմբի մէջ մասնակցելու։ Առաջարկութիւնները հրապուրիչ էին. մի շարք առաջնակարգ դերեր և ամսական հազար ուրբի վարձատրութիւն։

Վերջինիան կարգաց նամակը և մտածմունքի մէջ ընկաւ։

— Ի՞նչ կասէք, — հարցրեց Հռաքելը։

— Դուք չպէտք է պահանջէք, որ ես վճռեմ ձեր փոխարէն, — պատասխանեց Վերջինիան. — Ինձ համար աւելի դժուար է, քան ձեզ համար, վճռել այդ խնդիրը։ Սակայն, ինձ թւում է, որ այստեղ յիշուած հասարակութիւնը միանգամայն պատուաւոր է, ցուցակում յիշուած դերասանները ամէնքն էլ բարի համբաւի տէր մարդիկ են. գործը նոյնպէս համակրելի է, և բացի դրանից ձեզ սպասում են փառք, ժողովրդի հիացմունք, ծափահարութիւն։

Այստեղ, համայնքի տաճարում, շատ քիչ թուով լսողներ ունիք, բայց միւս կողմից . . .

Վերջինիան կանգ առաւ: Հռաքելը վրայ բերեց.

— Միւս կողմից, ուզում էք ասել, հաղիւ թէ այդ յարմար գործունէութիւն լինի մեր նոր խմբի մի անդամի համար: Ինքս էլ այդպէս եմ կարծում: Ես չեմ կարող ենթադրել, որ Քրիստոս կարգարացնէր իմ արածը, եթէ ես բեմ դուրս գայի: Չայնն ու տաղանդը ծախել, պճնուել ու դափնիներ վաստակել, փառքով արբենալ՝ այս բոլորը, ինձ թւում է, յարմար չի գալիս իմ տուած խոստմանը: Օպերայի խմբի մէջ մտնելս չէ որ միմիայն իմ շահերին պիտի ծառայի: Ես լաւ փող կըստանամ, փառք կըվաստակեմ, բայց այդ ամէնը կը լինի ինձ համար: Ուրիշներին ինչ արած կըլինեմ: Չէ որ մենք պատրաստուել ենք ծառայելու մեր մերձաւորներին: Ես կարծում եմ, որ օպերան և համերգը ստուար մեծամասնութեան համար լոկ զուարճութիւն են, մի հաճելի զբօսանք, և ամբողջ կեանքը նուիրել ժողովրդի բաւականութեան, հաճոյքին, ու միմիայն դրան՝ ստորացուցիչ կըլինի: Կուզենայի աւելի լաւ բան արած լինել, բայց ինչ. ինչ կարող եմ անել ես իմ ձայնով, ում և ինչ բանի կարող եմ օգտակար լինել:

Այդ ժամանակ սպասաւորը յայտնեց, որ նախաճաշը պատրաստ է և աղջիկները՝ չվերջացրած իրենց խօսակցութիւնը, դնացին սեղանատուն: Այնտեղ էին արդէն Վերջինիայի տատը և եղբայրը՝ Ռօլլին, որ շարունակ ակմբանոցում, թատրոններում և ձիարշաւների մէջ էր անցկացնում իւր կեանքը: Հօրից մնացած ահագին կարողութիւնը հնարաւորութիւն էր տալիս նրան պարապ կեանք վարելու յարատեւ և յայտնի երիտասարդների շրջանում, և նա լայն կերպով օգտուում էր այդ հնարաւորութիւնից:

Իւր քրոջ ընկերուհին նրան շատ դուր էր գալիս և դրա համար այդ օրը մնացել էր տանը նախաճաշելու, իմանալով, որ նա իրենց մօտ կը լինի: Նախաճաշի ժամա-

նակ առաջինը խօսեց Ռօլլին, դիմելով Հռաքելին.

— Կարծեմ, կարելի է Ձեզ շնորհաւորել: Ձեր հրաշալի տաղանդը իւր արժանի գնահատութիւնն է գտնում: Մենք ամէնքս շատ ուրախ ենք: Ես այժմեանից հաւատացած եմ, որ մեծ յաջողութիւն կունենաք:

Հռաքելը կարմրեց, ունքերը մի քիչ կիտեց և հարցրեց.

— Ի՞նչի մասին էք խօսում:

— Ի՞նչպէս թէ ինչի, — զարմացաւ Ռօլլին: Ամբողջ քաղաքը անհամբերութեամբ սպասում է Ձեր պատասխանին: Օպերայի վերատեսուչը բախտաւոր կը լինի՝ Ձեզ իւր խմբի մէջ ունենալով:

— Դուք սխալուում էք, — հանդարտութեամբ պատասխանեց Հռաքելը. ես չեմ մտնում այդ խմբի մէջ:

— Ինչո՞ւ, — խառնուեց խօսակցութեան մէջ Վերջինիայի տատը. — վերատեսչի առաջարկութիւնը, ինչպէս ինձ պատմել են, շատ գրաւիչ է: Դուցէ Ձեզ ուրիշ էլ աւելի ձեռնտու առաջարկութիւն են արել:

— Ո՛չ. եթէ նոյն իսկ արած էլ լինէին, ես նոյնպէս կը հրաժարուէի:

— Բայց ինչո՞ւ, վերջապէս, զարմացած հարցրեց տատը: Յոյս ունեմ, որպէս հին ծանօթների, դուք կը ներէք մեր հետաքրքրութիւնը և կը բացատրէք Ձեր մերժման պատճառները:

— Հէնց նոր այդ մասին էի խօսում Վերջինիայի հետ, — պատասխանեց Հռաքելը: Ինձ թւում է, որ եթէ Աստուած ինձ տաղանդ է պարգևել, ուրեմն ես պէտք է պատշաճաւոր արժանաւորութեամբ դորժ գնեմ այն: Բեմի վրայ ես պէտք է երգեմ բախտի սակաւ ընտրեալների հաճոյքի համար (դժբախտները չէ՛ որ թատրոն չեն յաճախում), իսկ ես կը կամենայի իմ ձայնով քաղցրացնել անբախտների դառն վիշտը, թեթեւացնել երգով, որչափ հնարաւոր է, թշուառ խեղճերի ծանր կեանքը: Ես կ'արժում եմ, որ Քրիստոսին այդ աւելի հաճելի կը լինի:

— Ներեցէք, սիրելի Հռաքել, — ընդհատեց տատը. ես մի քիչ լաւ չեմ հասկանում Ձեզ:

— Ինչո՞ւ համար, տատի,— մէջ ընկաւ Վերջինիան, Դուք հօ գիտէք պատուր Մէկսուէլի մօտ մեր արած խոստման մասին: Եւ ահա Հռաքելը կամենում է այդ խոստման համաձայն վարուել: Այժմ մեր ամեն մի քայլը պէտք է լաւ մտածուած ու շարժուած լինի, և ես շատ լաւ եմ հասկանում Հռաքելի դրութիւնը. ես ինքս այժմ շատ մտածմունքների մէջ եմ:

— Ի՞նչ,— հարցրեց տատը խստութեամբ: Այդ ինչ նոր մտածմունքներ են: Յոյս ունեմ, որ այդպիսի անմտութիւններ չես անի:

— Ես շատ զանազան մտածմունքներ ունիմ, հանդարտութեամբ ասաց Վերջինիան. անմիտ են՝ թէ ոչ, այդ մասին վճիռ տալ չեմ ուզում: Ես դեռ բոլորովին չեմ պարզել ինձ համար իմ ապագայ կեանքի ընթացքը Յիսուս Քրիստոսի վարդապետութեան համաձայն: Հէնց որ վերջնականապէս պարզեմ և վճռեմ անելիքս, իսկոյն և եթ դորժի կը կաշեմ:

Տատը բորբոքուեց.

— Այդ ամէնը դատարկ բան է, երիտասարդութեան հրապոյր: Ես, կարծեմ, ձեր երկուօրից շատ եմ ապրել աշխարհում և աւելի եմ հասկանում և ահա իմ ասելիքը. «Իրանից ոչ մի բան չի դուրս գայ»:

— Ի՞նչպէս թէ դատարկ բան է, ասաց Վերջինիան: Ձեր կարծիքով Քրիստոսի ուսման համեմատ ապրելը դատարկ բան է: Հապա էլ ինչո՞ւ ենք քրիստոնեայ կոչւում: Քրիստոսի օրէնքը մեզ խաղի համար է տրուած, ինչ է: Կամ, գուցէ, սիրոյ և յաւիտենական արդարութեան այդ ուսումը ուրիշների համար է, իսկ մենք մեր օրէնքները, մեր սովորութիւնները և կեանքի հիմնական սկզբունքներն ունենք: Ես չեմ հասկանում, տատի, թէ ինչպէս կարող էք դուք մեր մտադրութիւնը դատարկ բան համարել: Ինձ թւում է, որ դուք մեծերդ պէտք է մեզ խրախուսէիք, խելօք խորհուրդներ տայիք, քաջալերէիք, այն ինչ դորա փոխարէն . . .

— Այն ինչ դորա փոխարէն ես չեմ ուզում քեզ հետ

խօսել, — ընդհատեց նրան տատը և վերկենալով դուրս եկաւ սենեակից։

— Ներեցէք, սիրելի Հռաքել, — ասաց նա հիւրին։ — Դուք իմ «խելօք» թոռանը մի մտիկ արէք. շուտով այդ ամէնը կանցնի. իսկ դուք ընդունեցէք առաջարկութիւնը, և մենք շուտով կը կարդանք ձեր յաջողութիւնների մասին։

Հռաքելը այդ խօսակցութիւնից հասկացաւ, որ Վերջինիայի համար հեշտ չի լինելու իւր տուած խոստումը կատարել, և անհանգստութեամբ մտածում էր, որ դրա նման մի բան էլ իրան պիտի պատահի տանը՝ այդ խնդրի առթիւ մօր հետ խօսելու ժամանակ։

Երբ Հռաքելը դուրս եկաւ տուն գնալու, Ռօլլին Պէջը ուղեկցեց նրան։ Ճանապարհին Ռօլլին քաջուկեւով հարցրեց.

— Օրիորդ Վինսլօու, ինչո՞ւ համար այս վերջին ժամանակները սկսել էք առանձնապէս խիստ վերաբերուել դէպի ինձ։ Առաջ մենք լաւ բարեկամներ էինք, իսկ այժմ՝ Դուք թոյլ չէք տալիս նոյն իսկ Ձեզ Հռաքել անուանելու. պահանջում էք, որ ես Ձեզ դիմելիս՝ օրիորդ Վինսլօու ասեմ։

— Մենք արդէն երեխաներ չենք, — չոր կերպով պատասխանեց Հռաքել։ — Այն ժամանակ լաւ էր, երբ փոքր էինք. այժմ՝ մենք մեծացել՝ փոխուել ենք։

— Չգիտեմ, Դուք ինչպէս, — շարունակեց Պէջ, — բայց ես նոյնն եմ մնացել։ Բացի այդ, ինձ հետ միասին աճել է նաև իմ դէպի Ձեզ տածած բարեկամական զգացմունքը և ես հոգուս ամբողջ զօրութեամբ կը ցանկանայի, որ մեր բարեկամական յարաբերութիւնները չփոխուէին, այլ աւելի ևս հաստատուէին։

Հռաքելը ծիծաղեց և ասաց. ի դուր ցանկութիւն։ Դուք գիտէք այս ասացուածքը. «Ժամանակները փոխւում են և նրա հետ միասին մենք ևս փոխւում ենք»։

Ռօլլին վիրաւորուեց.

— Դուք ի դուր հանաքի էք տալիս, օրիորդ Վինսլօու։ Դէպի Ձեզ ունեցած իմ զգացմունքը միանգամայն լուրջ

է։ Ես կը կամենայի իմանալ, ինչ կասէր Դուք, եթէ Ես Ձեզ առաջարկեմ իմ կինը լինելու։

— Ես կը պատասխանեմ Ձեզ, որ դուք ի դուր էք բարձրացնում այդ հարցը։ Մենք իրար հետ յարմար զոյգ չենք կազմի։

— Ինչո՞ւ։

Հռաքելը լռեց. նա չէր ուզում խօսել, որպէս զի աւելորդ բան ասած չլինի։ Ռօլլին պատասխան էր ուզում։

— Ասացէք, ինչո՞ւ։ Հաւատացէք, որ աւելի մեծ վերաւորանք այլ ևս չէք հասցնի, իսկ ես գոնէ պատճառը իմացած կլինիմ։ Եւ ով գիտէ, գուցէ յաջողութիւն վերացնել այդ պատճառը։

— Ո՛չ, վերացնել չի կարելի, որովհետեւ պատճառը հէնց Ձեր մէջն է։ Դուք կեանքի լուրջ նպատակ չունիք։ Ես Ձեզ չեմ կարող յարգել։ Ասացէք, ինչո՞ւ էք ապրում։ Ի՞նչ էք արել կեանքի համար։ Ի՞նչ էք մտադիր անելու։ Դուք պատուաւոր ընտանիքի զաւակ էք, ուսել էք լաւագոյն գալրոցում, լսել էք ընտիր պրօֆեսորներին, Ձեր տրամադրութեան տակ են եղել լաւ գրքեր, և ձեռնարկներ։ Դուք տեսել էք գեղարուեստի լաւագոյն արտադրութիւնները, լսել էք գեղեցիկ երաժշտութիւն, տեսել էք լաւ ներկայացումներ և դերասաններ բեմի վրայ։ Ձեզ վրայ նիւթական, մտաւոր և բարոյական ահագին միջոցներ են գործ դրուել։ Եւ այդ բոլորը ինչո՞ւ համար։ Ի՞նչ օգուտ ունեցաւ։ Ի՞նչ դուրս եկաւ Ձեզնից։ Հօրից մնացած միլիոնները վատնող և Աստուծու պարգեւած կեանքը փչացնող մի մարդ։ Մեր շուրջը այնքան շատ չարիք, ստորութիւն, յիմաբութիւն կայ, խաւարը այնքան շատ է։ Ամենուրեք մշակներ են հարկաւոր՝ երիտասարդ, եռանդուն, լուսաւոր ուժեր, և Դուք ձեզ տուել էք անարգանգործութեան։ Միթէ Դուք չէիք կարող պէտք գալ մի ուրիշ աւելի բարձր և արժէք ունեցող բանի, քան Ձեր գոմը, բիլլիարդը և կլուբը։ Ձեր մէջ ինչը կարող է գրաւել մի լուրջ աղջկայ։

Հռաքելը տարուած իւր խօսակցութեամբ, չէր նկա-

տել, որ արդէն հասել էին իրենց տան դռանը և որ Ռօլլին կանգնած էր խղճալի, ինքն իրան կորցրած դրու-
թեան մէջ: Հռաքելի իւրաքանչիւր մի խօսքը, կարծես,
մտրակի պէս հարուածում էր նորան և նա շփոթուած
շշնջում էր:

— Այո, Դուք իրաւացի էք . . . Այդ բոլորը յիմարու-
թիւններ և ստորութիւններ են . . . Այդ ամէնը ցաւալի
է, ամօթաբեր է . . . Դուք իրաւունք ունիք . . . Ձի կարելի
յարգել . . .

Հռաքելը չգրաց, որ շատ հեռու էր գնացել և իրեն
աւելի էր թոյլ տուել, քան պէտք էր: Նա գլուխ տուեց
և անկեղծօրէն, ի սրտէ «ներեցէք» ասելով՝ ներս մտաւ
տուն:

Բարձրանալով վերեւ, իւր սենեակը, նա պատուհանի
առաջ կանգնած մնաց՝ ընկղմուելով մտածմունքի մէջ:

— Ո՞վ ինձ իրաւունք տուեց, ասում էր նա ինքն
իրան, — այդպէս խիստ դատելու Ռօլլին Պէշին: Նա չունի
կեանքի որոշ վսեմ նպատակ: Բայց միթէ ես ունիմ ես
ինքս որ և է օգտակար բան արել եմ՝ մարդկանց համար:
Մինչև այժմ ինչ եմ արել ես: Ռօլլինի պէս ես էլ սովորել
եմ լաւագոյն պանսիօններում, որ նոյնպէս մեծ ծախս
է նստել: Իսկ ինչ եմ տուել իմ կողմից: Եկեղեցում եր-
գում եմ: Պատրաստում էի բեմ դուրս գալու: Բայց
այդ ամէնը չէ՞ որ էլի ինձ համար է, իմ փառքի, իմ բա-
ւականութեան համար, իսկ ուրիշների համար ոչինչ: Պէշին
զբաղեցնողը խրախճանները, թղթախաղը և ձիերն են,
իսկ ինձ զբաղեցնողը՝ զարդարանքը, զբօսանքը, ընդունե-
լութիւնները: Երկուսն էլ նոյն բաներն են, կեանքի նոյն
դատարկութիւնը, լուրջ գաղափարական բովանդակու-
թեան բացակայութիւնը: Ո՛չ, ես այլ ևս այսպէս ապրել
չեմ կարող: Ի զուր անցը չէ, որ ես խօստում արի: Քրիս-
տոս տանջուեց մեղ համար, ինձ համար, ես պարտաւոր
եմ զոհաբերութիւն անելու, յանուն Նորա մի գործ կա-
տարելու:

Հռաքելը շտապով հանեց ձեռնոցները, կօփտան ու

գլխարկը և հաստատուն քայլերով ներս մտաւ մօր սենեակը։ Նորա մայրը հասարակութեան մէջ աչքի ընկնող գիւրք ունէր, որին շատ մեծ նշանակութիւն էր տալիս և ամեն ջանք գործ էր դնում իւր որդւոց յաջողութեան համար։ Նա գոհ էր իւր որդիներէից և իրաւամբ պարծենում էր նրանցով։ Տղան մեծ յաջողութեամբ վերջացնում էր զինուորական ճեմարանը, իսկ աղջիկը պատրաստուում էր յաջողութեամբ բեմ դուրս գալու։ Հռաքելը ասել էր նրան իւր խոստման մասին, որ արել էր մի ամբողջ խմբի հետ միասին, բայց նա դրան ոչ մի նշանակութիւն չէր տուել, համարելով այդ մի վաղանցուկ ոգեւորութիւն, որ ոչ մի կապ չունէր կեանքի սովորական ընթացքի հետ։

Այդ բոլորէին նա նստած մտածում էր առաջիկայում իւր աղջկայ բեմ դուրս գալու մասին, նախապէս հաւատացած լինելով նրա ունենալիք փայլուն յաջողութեանը։ Նրա առաջ պատկերանում էին հասարակութեան ծափահարութիւնները, հիացմունքը, ծաղիկները, ընծաները, բռիլիանտները, փառքն ու դրամական վարձատրութիւնը։ Ուստի և շատ աւելի մեծ եղաւ նորա զարմանքը, երբ աղջիկը ներս մտնելով՝ ասաց.

— Մայրիկ, վճռեցի օպերայի վերատեսչին տալիք պատասխանը. ես մերժում եմ նրա առաջարկութիւնը։

— Ի՞նչպէս, ի՞նչ, մերժում, ինչո՞ւ։

— Ես չեմ կարող մտնել նրա խմբի մէջ, ես երբէք չպիտի երգեմ թատրոնում։

— Ի՞նչ ես ասում դու, — տարակուսած ասաց մայրը։ Ի՞նչպէս թէ չպիտի երգես, խելքդ գլխիդ է։ Հապա ի՞նչ պէտք է անես։

— Թէ ինչ պէտք է անեմ, այդ դեռ բոլորովին սրտ չէ ինձ համար։ Պէտք է լուրջ մտածել այդ մասին։ Միայն այսքան գիտեմ, որ բեմ դուրս չեմ գալ։

— Բայց ի՞նչ է պատճառը, ասա։ Շարունակ կրկնում ես, «չեմ ուզում, բեմ չեմ դուրս գալ»։ Բեմը քեզ ի՞նչ է արել։

— Բեմը ինձ ոչինչ չի արել, ես այդ չեմ համարում մի կոպիտ կամ վատ բան. ես միայն մտածում եմ, որ պարտաւոր եմ Աստուծոյ ինձ տուած տաղանդը լուրջ գործի ծառայեցնել, մի աւելի բարձր գործ կատարել:

— Մայրը զայրացած նայում էր աղջկան, իսկ Հռափէլը շարունակում էր.

— Գիտէք, մենք խոստում ենք արել մի տարուայ ընթացքում այնպէս կազմակերպելու մեր կեանքը և ուղղելու մեր գործունէութիւնը, որ համարձակ կարելի լինէր ասել. «Այդ հաճելի կը լինէր Քրիստոսին»: Ես հաւատացած եմ, որ Քրիստոս թող չէր տայ իմ յիշատակ հազուագիւտ ձայնը թատրոնին նուիրելու: Մարդիկ գնում են թատրոն հանգստանալու, բաւականութիւն ստանալու, զուարճանալու: Ես կը ցանկայի նուիրելու իմ ուժերը աւելի պատասխանատու և աւելի կարեւոր գործի. ոչ թէ ամբոխի բաւականութեան, այլ մարդկանց փրկութեան, հասարակութեան հոգեւոր բարեփոխման գործին:

Մայրիկ, մայրիկ, մտածիր, որքան սարսափելի է մեզ շրջապատող կեանքը: Նորերս երկու գիրք կարդացի. մէկը՝ Ստէնլի Աֆրիկայի խորքերում», միւսը՝ Բուտսի «Լոնդոնի խորքերում» վերնագրով: Մարմնովս սարսուռ անցաւ: Ստէնլի նկարագրում է կենտրոնական Աֆրիկայում տեղի ունեցող բարբարոսութեան արհաւիրքները. ամբողջ ցեղերի ոչնչացումը, սարսափելի ստրկութիւնը և նողկալի մարդակերութիւնը: Բուտս ասում է. «Մարդկային վայրենութիւնից սարսելու համար չպէտք է Աֆրիկայի խորքերը գնալ: Անգլիացիք հէնց իրենց Լոնդոնում ունին ամբողջ թաղեր, որտեղ բարբարոսութեան աւելի սոսկալի երևոյթներ են տեղի ունենում, որտեղ մարդիկ դարձել են ոչ միայն անասուններ, այլ, թուում է թէ, աւելի ստոր քան անասունները»: Ապա նա պայծառ կենդանի պատկերներով նկարագրում է հարիւր հազարաւոր մարդկանց այնպէս երեսի վրայ թողնուած լինելը, նրանց աղքատութիւնը, բարոյական անկումը, որ դժուար է լինում հաւատալ, թէ այդ ամէնը կարող էր տեղի ունենալ քրիստոնէական

քաղաքներում, լորդերի և պէրերի շքեղ ապարանքների մօտ, գեղարուեստական սրահների բիւրեղեայ պալատների, շտացուցիչ շքեղութեամբ փայլող թատրոնական դահլիճների և վերջապէս հոյակապ տաճարների կողքին։ Այդ թշուառ աղքատների թաղերում այնպիսի սոսկալի դէպքեր են տեղի ունենում, որ Դանտէի դժոխքի պատկերները նսեմանում են նրանց առաջ։ Բայց չէ՞ որ այդ բոլոր հարիւր հազարաւոր վայրենացած արարածները մարդիկ են, Աստուծոյ պատկերի նմանութեամբ սեղծուած՝ կենդանի հոգիներ։ Սարսափելի է ասելը, մեր միլիոնաւոր բնակչութեամբ քաղաքների խուլ անկիւնների մութ նկուղներում ծնւում, ապրում և կենդանւոյն քայքայւում են արբեցութեան, չքաւորութեան և անառակութեան մէջ մեր մերձաւորները, մեր խնամքին յանձնուած մեր եղբայրներն ու քոյրերը։ Իսկ մենք մոռանալով նրանց և երբէք չմտածելով նրանց համար, հաւաքւում ենք պայծառ լուսաւորուած դահլիճներում, զուարճանում ենք երաժշտութեամբ ու երգեցողութեամբ, հիանում ենք դեկորացիաների մոգական գեղեցկութեամբ։ Իսկ մեր կողքին, մի քանի փողոց այն կողմը, ինչպէս սանդարամետից, լսւում է անվերջ լաց և ատամների կրճտոց։ Սա մի սարսափելի, մինչև երկինք բողբոջ կենդանի պատկեր է նման աւետարանի «Մեծատան ու Ղազարոսի» առակին։ Մէկը հագնւում էր բեհեզ ու ծիրանի և շարունակ առատապէս ուրախանում էր. միւսը ցնցոտիներով պատած, վիրաւոր ընկած էր նրա դռանը և սպասում էր ճոխ սեղանից ձգած փշրանքներով յագեցնելու իւր քաղցը. միմիայն շներն էին գալիս աղքատի մօտ և լիզում նրա վէրքերը։ Ես կամենում եմ օրէէ կերպով մեր այդ երեսի վրայ ձգուած, թշուառ եղբայրների հոգու վէրքերը մաքրել. իսկ բեհեզ ու ծիրանի հագնող, կոշտ և ինքնագոհ հարուստի մօտ գնալ և երգել՝ նրան զուարճացնելու համար, մոռանալով Ղազարոսին, դուրս համար փող վերցնել, ծաղիկներ ու բրիլիանտներ ստանալ, ես չեմ կարող, չէ՞, չեմ կարող։

—Այնուամենայնիւ ես չեմ հասկանում, թէ ինչու դու չես կարող երգել բեմի վրայ,—ասաց մայրը։—Մի՞թէ դու թատրոնը, երաժշտութիւնը և երգեցողութիւնը մեղք բան ես համարում։

—Ա՛խ, մայրիկ, դու չես ուզում ինձ հասկանալ։ Ես ոչ ոքի չեմ դատում, ոչ ոքի չեմ մեղադրում։ Ես վճռում եմ միմիայն ինձ համար, ընտրութիւն եմ անում իմ տաղանդի համար։ Թող լինին թատրոններ ու համերգներ, թող մարդիկ այնտեղ հոգւով հանգստանան ու զուարճանան, և ցանկացողները թող ծառայեն նրանց իրենց տաղանդով։ Ես այդ բոլորը թանգ եմ պահատում։ Գեղարուեստը երկնքի պայծառ շողն է երկրի վրայ։ Նա զարթեցնում է մարդկանց մէջ մաքուր, սուրբ զգացմունքներ, բերում է իւր հետ հազուադիւր պայծառ բոլէքներ, թող նա աճի երկրի վրայ։ Եւ բախտաւոր են նրանք, որոնց վիճակուած է գեղարուեստին ծառայել։ Ես ինքս չեմ հրաժարւում գեղարուեստից, սակայն չեմ ուզում ծառայել նրան թատրոնի բեմի միջոցով։ Այդ ծառայութեան համար առանց ինձ ևս շատ տաղանդներ կը լինեն միշտ։ Իմ ձայնի և շնորհքի համար ես ուրիշ գործածութիւն եմ որոնում։ Փրկիչը իւր աշակերտներին, նրանց առաքելութեան առաջին ժամանակներում, ասաց, «Մնացէք ձեր ժողովրդի կորած ոչխարների մօտ, հիւանդներին բժշկեցէք, բորոտներին սրբեցէք և մեռելներին յարութիւն տուէք, ձրի առաք, ձրի էլ տուէք»։ Այս խօսքերը ինձ ևս վերաբերում են։ Ես ևս ուզում եմ առանց շահի ակնկալութեան ծառայել մարդկանց, և կարծում եմ, որ իմ երգով իջնելով մեր հիւանդ, բորոտ և հոգով մեռած եղբայրների նկուղները, կարող կը լինեմ գէթ մէկին կենդանացնել, սրբել, զգաստ և բանական կեանքի դարձնել։ Հին յունական դիցաբանութիւնը ասում է, թէ Որփէոսը երաժշտութեամբ սաստում էր ծովի ալիքներին, հնազանդեցնում վայրենի գազաններին։ Ես ուզում եմ փորձել իմ տաղանդի միջոցով մեղմացնելու և աղնուացնելու գազանացած մարդկանց։ Ահա իմ խնդիրը և հաստատունը

վճիռը: Փրկիչն իւր անձը ամբողջովին տուեց մարդկանց փոխարէն. ես ուզում եմ Աստուծոյ օգնութեամբ որ և է բան արած լինել մեր փոքր եղբայրների փրկութեան համար:

—Այսինքն ի՞նչ ես ուզում անել,—հարցրեց նորից մայրը.—Դու շատ խօսեցիր, բայց թէ ի՞նչ ես մտադիր անելու, դրա պատասխանը դարձեալ չտուիր:

—Ես ինքս դեռ որոշ չգիտեմ, թէ ի՞նչ պիտի անեմ: Ես կուզենայի գնալ և երգել Ուղիղ Անկիւն կոչուած թաղում:

—Որտեղ, սարսափահար եղած ընդմիջեց մայրը.— Ուղիղ Անկիւնում: Բայց դու գիտե՞ս, թէ ի՞նչպիսի ժողովուրդ է բնակւում այնտեղ: Նրանք գաղաններ են, և ոչ թէ մարդիկ. դա մի ճահիճ, մի դժոխք է: Այնտեղ իրենց համար ապաստան են հաստատել անառակութեան ու արբեցութեան ամեն տեսակ բոյներ:

—Հէնց նրա համար էլ ես պարտաւոր եմ այնտեղ գնալ, որ մի դժոխք է, որ այնտեղ մարդիկ չեն բնակւում, այլ գաղաններ: Այդ մի նախատինք է մեզ համար: Մենք հաղարներ ենք զոհում յօգուտ առաքելութեան հեթանոսների մէջ, իսկ մեր կողքին, հարեան թաղերում կորչում են հոգևոր խաւարի մէջ հաղարաւոր հոգւով վայրենիներ:

—Դա անմտութիւն է,—ընդհատեց նրան մայրը, վերկենալով և սենեակից դուրս գալով:—Այդ բանի համար ես երբէք չեմ կարող տալ իմ համաձայնութիւնը:

—Ինձ համար այժմ ամենից գլխաւորն այն է,—հեղութեամբ պատասխանեց Հռաքէլը, որ Քրիստոս համաձայն լինի դրան. իսկ Նա, հաւատում եմ, կը համաձայնի իմ մտադրութեանը, և ես համոզուած եմ, մայրիկ, որ ժամանակով դու ևս հաւանութիւն կը տաս:

Մայրը չսեց մինչև վերջը, դուռը խփեց և հեռացաւ: Հռաքէլը հառաչեց ծանրապէս, մտորմունքի մէջ ընկաւ, և ապա հէնց այնտեղ սենեակի մէջ տեղը ծունկ չոքեց.

— Աստուած, այժ տուր և սովորեցրո՛ւ ինձ:

Երբ նա վերկացաւ, նրա երեսը արտասուքից թաց էր եղել: Նա գնաց իւր սենեակը, սեղանի վրայից վերցրեց աւետարանը և բաց անելով Մատթէոսի տասներորդ գլուխը, կարդաց. «Ով որ խոստովանի ինձ մարդկանց առաջ, ես ևս կը խոստովանեմ նրան իմ Երկնաւոր Հօր առաջ: Եւ ով ուրանայ ինձ մարդկանց առաջ, ես ևս կ'ուրանամ նրան իմ Երկնաւոր Հօր առաջ: Մի համարէք, թէ եկայ խաղաղութիւն ձգելու երկրի վրայ. չեկայ խաղաղութիւն ձգելու, այլ սուր: Որովհետեւ եկայ բաժանելու որդուն իւր հօրից, և աղջկան՝ իւր մօրից, և հարսին՝ իւր սկեսուրից: Եւ մարդու թշնամին իւր ընտանիքն է: Ով սիրում է իւր հօրը կամ մօրն աւելի քան ինձ, արժանի չէ ինձ. և ով սիրում է իւր տղային կամ աղջկան աւելի քան ինձ, արժանի չէ ինձ: Եւ ով չի վերցնում իւր խաչը և գալիս իմ յետեից, արժանի չէ ինձ»:

Հռաքելը կարդաց այս խօսքերը, գիրքը ծնկերի վրայ դրեց և խոր մտածմունքի մէջ ընկաւ:

— Այո, մարդու թշնամին իւր ընտանիքն է. Քրիստոս կանչում է քեզ դէպի մի կողմ, մօտիկ մարդիկ՝ դէպի ուրիշ կողմ: Դու ուզում ես բարձրանալ դէպի վեր, նրանք քաշում են քեզ դէպի վայր: Պէտք է ընտրել երկուսից մէկը. կամ հրաժարուել Քրիստոսից և հնազանդուել տանեցւոց ու նրանց երկրաւոր շահասիրական հաշիւներին. կամ ամենից բարձր դասել Քրիստոսի գործը և արիւնատկից մերձաւորների բարկութիւնը շարժել: Ես խօսք եմ տալիս հետեւելու Քրիստոսին և կը գնամ նրա շաւղով: Հռաքելը նորից ծունկ չոքեց. «Տէր, ինձ այժ տուր և զօրացրո՛ւ, օգնիր ինձ արժանի լինելու Քո ծառայութեանը»:

Հետեւեալ կիւրակի պատարագից և քարոզից յետոյ խմբի անդամները, ըստ սովորականին, հաւաքուեցան գրադարանի սենեակը: Աւելացել էին մի քանի նոր անդամներ: Սենեակը լիքն էր: Շատերը հազուագիւտ ոգեւորութեամբ հաղորդում էին միմեանց իրենց ծրագիրների մասին: Ամէնքը զգում էին մի ինչ որ առանձին հոգու

վեհաթիւն, ուժի և եռանդի զեղումն Քրիստոսի կենդանի գործի համար. նրանց հոգիները թարմացել էին, սրտերը ջերմացել, բարի գործի ցանկութեամբ լցուել: Խորհրդածում էին որ և է ընդհանուր գործի հնարաւորութեան մասին՝ յօգուտ իրենց մերձաւոր, փոքր, խաւար և զբայրներին:

Այդտեղ զանուզ միտելը Գրէյը առաջարկեց խմբի անդամներին մասնակցելու «Սպիտակ Խաչի» ընկերութեան աշխատանքներին:

— Դուք գիտէք, ասաց Գրէյ, որ ես այդ ընկերութեան անդամ եմ: Նա կաղմակերպուած է «Կարմիր Խաչի» ընկերութեան օրինակով, միմիայն «Կարմիր Խաչի» ընկերութեան նպատակն է պատերազմում ընկած հիւանդներին և վիրաւորներին օգնել, իսկ «Սպիտակ Խաչի» ընկերութեան նպատակն է՝ խաղաղ ժամանակ պատերազմ մղել ամեն տեսակ հասարակական ցաւերի՝ աղքատութեան, ստորին դատակարգի խաւարի, կոպտութեան, արբեցութեան և այլ արատների դէմ: Առ այժմ ընկերութիւնը շատ գործ չի կարողանում կատարել. նա դեռ չունի բաւականաչափ միջոց և մարդիկ, սակայն ապագայում նա կարող է աճել և մեր այս նոր խումբը կարող էր շատ օգտակար լինել «Սպիտակ Խաչի» ընկերութեան համար: Այստեղ մեր մէջ կան բժիշկներ, իրաւաբաններ, երգչուհիներ, ընթերցանութեամբ պարապելու ընդունակ մարդիկ. կայ, վերջապէս, և այդ ամենից գլխաւորն է, լաւ քարոզիչ: Եւ ես առաջարկում եմ ամէնքին՝ միացեալ ուժով գործի կաշել «Սպիտակ Խաչի» դրօշակի տակ: Մեր առաջ դրուած է շատ կենդանի աշխատանք: «Սպիտակ Խաչը» վճռել է հաստատուել Ուղիղ Անկիւնում: Դուք, ի հարկէ, գիտէք, թէ ինչ բան է Ուղիղ Անկիւնը: Դա քաղաքի մի ծայրն է, ամբողջ մի թաղ մի փոքրիկ քաղաքի մեծութեամբ: Այնտեղ աղքատութիւնը և նրա ուղեկից արբեցութիւնն աւ ամեն տեսակ արատները իրենց համար հաստատուն բուն են դրել: Գնանք այնտեղ: Մարդոյ Որդին եկաւ որոնելու և փրկելու կորածին:

Գնանք նորա շաւղով, սփռենք Քրիստոսի լոյսը մութ նկուղներում: Պատուիր Մէկսուէլ կը խօսէ այդ երեսի վրայ ձգուած թշուառներին Աստուծոյ և նորա արդարութեան մասին: Օրիորդ Վինսլու իւր հրաշալի ձայնով բարերար աղգեցութիւն կանէ նրանց կոպտացած և նեղացած հոգու վրայ: Բժիշկներն ու բարի աղջիկները կօգնեն հիւանդներին դեղերով և քնքոյշ հոգացողութեամբ, որպէս գլխութեան քոյրեր: Գիտութեան տեղեակները իրենց վրայ կառնեն ընթերցանութեան գործը զանազան խընդիրների մասին, որոնք կարող են հետաքրքրել Ուղիղ Անկիւնի լաւագոյն բնակիչներին: Իրաւաբանները ձրի կերպով խորհուրդներ կը տան փաստաբանի կարիք ունեցողներին: Մենք այնտեղ բաց կանենք դպրոց երեխաների համար և օգտակար զուարճութեանց տեղի հասակաւորների համար, և ապաստարան թշուառների ու նեղեալների համար: Ուղիղ Անկիւնի կարիքների ու արատների խաւարապատ ծովում մենք կը վառենք լուսատու փարօս: Ես կարծում եմ,—վերջացրեց Գրէյ,—այդ «Փարօսը» մի այնպիսի գործ է, որ կարող է մեզ ամէնքիս միացնել յանուն Քրիստոսի մի ընդհանուր գործի:

Ամէնքը հիացած հաւանութիւն տուին այդ առաջարկութեանը:

—Այո, այո, «Փարօս»: դա ամենից յարմարը կը լինի: Յիսուս Քրիստոս գնում էր ամենից աւելի ընկած մեղաւորների մօտ և նրանց կանչում դէպի Աստուած, դէպի երկնաւոր Հայրը, դէպի սիրոյ ու արդարութեան թագաւորութիւնը: Մենք կը գնանք նորա շաւղով, կը գնանք երեսի վրայ ձգուած թշուառների մօտ:

Մէկսուէլի դէմքը փայլում էր ամենամաքուր ուրախութեամբ: Նա ասաց.

—Այդ Աստուծոյ կրակն է, որ վառւում է այստեղ: Դրանով փարօսը պայծառ լոյս կը տայ խաւարի մէջ բնակուողներին: Մեր առաջ դրուած գործը մեծ է. նա շատ ոյժ է պահանջում: Խորհեցէք, թէ ով ինչ բանով կարող է օգտակար լինել այդ գործում և եկող կիւրակի

յայտնեցէք ձեր վճիռը: Մենք մի շաբթից յետոյ դարձեալ կը հաւաքուենք այստեղ և վերջնականապէս կ'որոշենք, թէ ով ինչ պիտի անէ: Իսկ այժմ աղօթենք, որ Աստուած հաստատէ մեր նոր բարի մտադրութիւնը և ոյժ տայ իրագործելու այն:

Աղօթքից յետոյ ամէնքն ուրախ ու զուարթ սկսեցին ցրուել իրենց տները:

Վերջինիա Պէջը ճանապարհին ասում էր Հռաքէլին.

— Ես զգում եմ այնպիսի ուրախութիւն, ինչպէս Քրիստափոր Կոլումբը, երբ նա ծովի վրայ երկար թափառելուց յետոյ, յանկարծ լսեց. «Ա՛փ, ափ»: Այնպէս և ես: Դատարկ ու աննպատակ կեանքի երկար տարիներէից յետոյ յանկարծ լսում եմ. «Գործ, կենդանի, բարի, սուրբ գործ»:

— Իսկ ես, — ասում էր ժպտալով Հռաքէլը, — ես զուարճանում եմ արդէն հեռուից յանկարծ երեցած այդ երկրի գեղեցկութեամբ, զգում եմ ծաղիկների բոյրը. այժմեանից հրճւում եմ գործի հրապոյրով: Երբէք այսչափ հոգեկան ուրախութիւն չեմ ունեցել:

Նոյնն էին զգում նաև խմբի միւս անդամները: Ամէնքի մէջ կեանքի վսեմ խորհուրդ, աշխատանքի ծարաւ և գործի յաջողութեան պայծառ հաւատ էր ծագել: Փարոսը լուսաւորել էր ամենքին մի նոր, կենդանի և շերմ սիրոյ լուսով:

ՌՈՒՍ. Թարգմ. Մամբրէ վարդապետ.

(Շարունակելի).

